

УДК 336.672

Шикун Володимир,
здобувач ступеня доктора філософії,
спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра фінансів,
м. Луцьк, ORCID ID 0009-0008-8620-5379,
e-mail: Stalnov10@gmail.com

Булик Дарина,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра фінансів,
м. Луцьк, ORCID ID 0000-0002-6252-3224,
e-mail: mosk.dasha3004@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2023-01-70-79>

ФІНАНСОВЕ ШАХРАЙСТВО НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТА МЕТОДИ ЙОГО ЗАПОБІГАННЯ

У роботі авторами розглянуто підходи до трактування сутності фінансового шахрайства на підприємствах та ідентифіковано типові характеристики цього явища, визначено найпоширеніші види фінансових злочинів на підприємствах, враховано досвід міжнародних стандартів у трактуванні поняття «фінансове шахрайство». У статті авторами проведено аналіз основних тенденцій кількості фінансового шахрайства у світі та в Україні у контексті економічних спадів. Систематизовано схеми професійного шахрайства у компаніях, зроблено способи побудови надійної системи контролю та управління ризиками на вітчизняних підприємствах. Розкрито роль внутрішнього аудиту у запобіганні махінаціям з фінансовими ресурсами суб'єкта господарювання та запропоновано як альтернативу форензик-аудит.

Ключові слова: фінансове шахрайство; суб'єкти господарювання; корупція; фінансові та репутаційні втрати, форензик.

Shykun Volodymyr,
PhD's degree student
specialty 072 Finance, banking and insurance
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk

Bulyk Daryna,
bachelor's degree student
specialty 072 Finance, banking and insurance
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk

FINANCIAL FRAUD AT ENTERPRISES AND METHODS OF ITS PREVENTION

Regardless of the form of ownership, fraud at enterprises is a typical phenomenon not only for Ukraine, but also for the whole world. The unstable economic situation of Ukraine gives rise to the subjective factor of fraud - the desire of employees and contractors to preserve the quality of life and the level of income. Thus, the objective factor in the occurrence of fraud is significant changes in the system of distribution and pricing of goods, which give a powerful impetus to the spread of corporate fraud.

Corporate fraud is a type of economic crime that covers all the various means created by human ingenuity to obtain an unfair advantage of one person over another through deception, trickery, breach of trust, concealment of the

truth. In the work, the authors considered approaches to the interpretation of the essence of fraud and the main characteristics of this phenomenon, identified the most common types of financial crimes at enterprises. The main trends in the number of financial frauds in the world and in Ukraine in the context of economic downturns are analyzed. Schemes of professional fraud in companies were systematized, methods of building a reliable system of control and risk management at domestic enterprises were studied. The role of internal audit in preventing fraud with the financial resources of the business entity is revealed and it is proposed as an alternative to forensic audit. It is argued that the forensic audit will allow timely determination of the cause-and-effect relationship between cases of fraud and the reasons that caused them; identify and reduce the risks of fraud, illegal actions and unethical behavior of personnel and contractors; assess financial losses resulting from misappropriation and waste of assets, as well as purchases and sales that are unprofitable for a commercial enterprise.

Keywords: financial fraud; enterprises; corruption; financial and reputational losses, forensics.

Постановка проблеми. Враховуючи сучасний етап цифровізації усіх сфер фінансового життя у світі, а також кризові явища в економіці очевидним стає те, що проблема фінансового шахрайства стає все більш актуальною як для фізичних, так і для юридичних осіб. Щороку в міру розвитку цифрових технологій з'являються нові види та способи шахрайства з фінансовими ресурсами, фінансове шахрайство має усі передумови та можливості до швидкої адаптації в сучасних умовах здійснення суб'єктами господарювання своєї підприємницької діяльності. Не винятком є і той факт, що фінансове шахрайство є доволі поширеним явищем на підприємствах. За даними дослідження економічних злочинів та шахрайства в Україні близько половини українськи підприємців стикнулися з шахрайськими злочинами. Це призводить до значної кількості негативних наслідків у функціонуванні суб'єктів господарювання, зокрема впливає на зниження репутації самого підприємства, а також підриває його фінансовий стан загалом. Нині шахраї володіють широким арсеналом прийомів, в той час, як фахівці з внутрішніх розслідувань тільки починають розробляти механізми запобігання та виявлення зловживань, а більшість компаній в Україні взагалі не проводять розслідувань фінансового шахрайства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика фінансового шахрайства є предметом дослідження багатьох науковців, проте варто констатувати той факт, що переважна більшість праць та результатів дослідження з цієї тематики лежать у площині фінансового права. Окремі аспекти у сфері фінансового шахрайства досліджуються науковцями з позицій оволодіння фінансовими ресурсами з банківських карт юридичних та фізичних осіб. Деякі аспекти проблематики шахрайства у фінансовому секторі висвітлені у наукових працях таких вчених, як: Борис С. А. [1], Гончар Л. В. [2], Карлін М. І. [3], Кипаца О. С. [10], Кравченко О. В. [4], Малахова А. В. [2], Невкіпіла О. С. [2], Недбайло К. Г. [8], Семенець А. О. [7], Сирцева С. В. [8], Сухонос В. В. [9], Тесля С. М. [10], Хамига Ю. Я. [12], Хеленюк М. В. [13], Чернишов Г. М. [14], Янковська Т. Ю. [8]. Проте варто зазначити, що у вітчизняній фінансовій науці відсутні системні дослідження щодо сутності, типологічних характеристик, методиці оцінки втрат внаслідок фінансового шахрайства тощо. У зв'язку із цим постає проведення досліджень фінансового шахрайства на підприємствах в контексті сучасного стану економіки та розвитку науки і цифрових технологій без сумніву є актуальним та своєчасним.

Постановка завдання. Метою нашої роботи є дослідження особливостей фінансового шахрайства на підприємствах з точки зору фінансової науки, виокремлення основних схем професійного шахрайства та ідентифікація напрямів та сучасних методів протидії йому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття фінансового шахрайства та його розуміння трактується в науковій літературі юридичного (сфера фінансового права та криміналістики), а також фінансового спрямування. Проводячи наше дослідження, звернемось до розгляду існуючих підходів вчених та законодавчо-нормативної бази щодо трактування даного поняття. Відповідно до законодавства шахрайство є злочинною діяльністю, тому варто також звернутися й до визначення цього поняття згідно з чинним Кримінальним кодексом України, а саме: шахрайство – це спосіб заволодіння чужим майном або придбання права на таке майно шляхом обману чи зловживання довірою [5]. У Міжнародних стандартах аудиту (МСА) 240 зазначено, що «шахрайство – це навмисна дія однієї або декількох осіб, включаючи керівництво, працівників або третіх осіб, з метою

отримання несанкціонованої або незаконної вигоди шляхом обману» [15].

Кравченко О. В. у своєму дослідженні дійшов висновку, що шахрайство належить до категорії злочинів, які часто вчиняються за активної «співучасті» потерпілого. Однак шахрайство в будь-якому випадку є результатом дії трьох факторів: конкретної криміногенної ситуації, поведінки злочинця та поведінки потерпілого [4].

Хамига Ю. Я. розуміє фінансове шахрайство як сукупність економічних відносин, що здійснюються юридичними або фізичними особами (переважно без насильницьких дій) у процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів (доходів) шляхом обману або зловживання довірою чи службовим становищем з метою отримання фінансової та/або іншої вигоди (особистої, корпоративної або на користь третіх осіб) [12, с. 23].

Відтак, Чернишов Г. М. у своїх працях розглядає фінансове шахрайство як злочинну діяльність. Де, «злочинна діяльність – це деструктивне протиправне діяння особи, що виявляється у свідомому, спровокованому і загалом вмотивованому виконанні дій, як правомірних, так і неправомірних, з метою задоволення певної потреби, досягнення поставленої мети. Іншими словами, Іншими словами, злочинна діяльність завжди є умисною і мотивованою» [14, с. 372].

Сухонос В. В. зазначає, що шахрайство з фінансовими активами у банківському секторі загалом належить до організованої злочинності і передбачає проникнення в органи влади та управління, правоохоронні органи, банківські та небанківські фінансові установи з метою отримання необхідної інформації або «даху» над головою. Тому дослідник підкреслює, що протидія шахрайству потребує виваженого та системного підходу з боку держави щодо захисту фінансових інтересів банків, фізичних, юридичних осіб та самої держави від фінансових злочинів у банківському секторі [9, с. 93].

Асоціація сертифікованих фахівців з розслідування шахрайства (ACFE) надає таке визначення шахрайства: це використання службового становища з метою особистого збагачення шляхом неналежного використання або крадіжки власності або ресурсів організації [9].

Для того щоб вчасно виявляти факти фінансового шахрайства необхідно знати його характеристики, серед них зокрема такі:

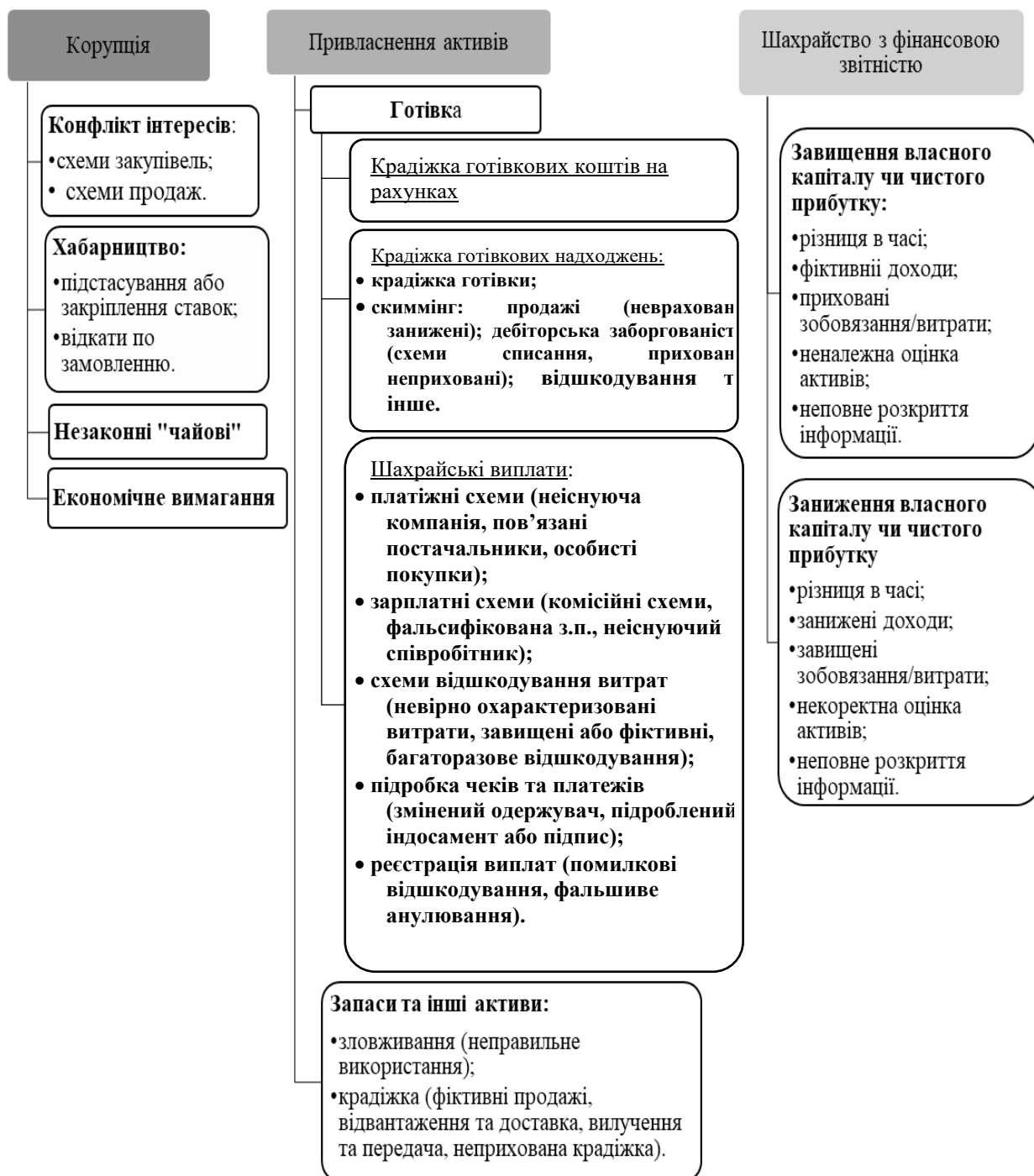
- сфера посягання – фінансова сфера, тобто економічні відносини з формування, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів;
- специфічний суб'єкт злочинних посягань, зазвичай це фізичні особи-підприємці або посадові особи суб'єктів господарської діяльності, які мають необхідні знання бухгалтерського обліку, законодавства тощо;
- фінансове шахрайство є злочинною діяльністю, що, зазвичай, має складний механізм;
- фінансове шахрайство полягає в маніпуляціях обліковими записами і фальсифікації первинних документів, реєстрів обліку і звітності, навмисних змінах записів в обліку, які перекручують суть фінансових і господарських операцій; у навмисно неправильній оцінці активів і методів їхнього списання, навмисному пропуску або приховуванні результативних записів і документів, навмисному невисвітленні змісту відображених операцій, незаконному отриманні в особисту власність грошово-матеріальних цінностей, невідповідному відображенні записів в обліку [10, с. 176].

На жаль, шахрайство настільки поширене, що його можна класифікувати безліччю способів. ACFE розділяє шахрайство на такі види: шахрайство проти інтересів юридичних осіб, яке називають організаційним буває внутрішнє (InternalFraud) та зовнішнє (ExternalFraud); шахрайство проти фізичних осіб - індивідуальне (FraudAgainstIndividuals) [16]. Розглянемо деякі ключові характеристики кожного.

Індивідуальне шахрайство – це коли одна людина стає ціллю шахрая, включаючи крадіжку особистих даних, фішингові шахрайства та схеми «авансової плати». Мабуть, одним із найпомітніших і найруйнівніших індивідуальних шахрайств є схема Понці (фінансова піраміда).

Внутрішнє організаційне шахрайство іноді називають «професійним шахрайством», коли працівник, керівник або керівник організації здійснює злочинну діяльність щодо цієї організації. Наприклад, розкрадання, зловживання податками та брехня інвесторам та акціонерам. Асоціація сертифікованих фахівців з розслідування шахрайства у 2022 році провела глобальне дослідження

професійного шахрайства у світі за результатами якого виокремила основні схеми такого шахрайства. Класифікацію цих схем називають «дерево шахрайства» (рис. 1).

Рис. 1. Система класифікації професійного шахрайства та зловживання (дерево шахрайства).

Джерело: складено автором на основі [16].

Зовнішнє організаційне шахрайство включає в себе шахрайство, вчинене проти організації ззовні, наприклад постачальники, які брешуть про свою роботу, вимагають хабарі від працівників і витрати на установку. Але клієнти також іноді обманюють організації, наприклад, коли вони оплачують підробними банкнотами або намагаються повернути підроблені чи вкрадені продукти. І

все частіше цифрові технології стають загрозою для організацій (ризик крадіжки інтелектуальної власності або інформації про клієнтів).

Фінансове шахрайство необхідно розглядати в контексті корпоративного шахрайства, яке є одним з видів економічних злочинів та охоплює всі різноманітні засоби, створені за допомогою людської винахідливості з метою отримання несправедливої переваги однієї людини над іншою шляхом обману, хитрості, зловживання довірою, приховування правди. Корпоративне шахрайство в компаніях – це на сьогодні досить велика проблема, яку саму по собі необхідно розглядати як окрему «індустрію». Вважається, що організації через різні схеми внутрішнього шахрайства втрачають у середньому 5 % від доходу щорічно [11].

Шахрайство найчастіше розглядається як глобальне явище, сформоване складною взаємодією економічних, психологічних та соціальних умов. Корпоративне шахрайство можна розділити на різні види, залежно від категорії суб'єкта господарювання, який здійснює злочин:

1) розтрата або крадіжка з боку працівників (замовлення послуг у сторонніх організацій за високою ціною і виплата працівникам певної суми в якості компенсації);

2) шахрайство з боку директорів або менеджерів (змова з метою банкрутства компанії та виведення активів);

3) інвестиційне шахрайство (інвестування в компанію, яка збанкрутує, з метою отримання коштів від компанії);

4) шахрайство з боку постачальників (постачання неякісної сировини за завищеними цінами);

5) шахрайство з боку клієнтів (несплата виконаних замовлень тощо) [2, с.171].

Відповідно до глобального опитування щодо вчинення шахрайства та економічних злочинів у 2022 році, від Pricewaterhouse Coopers (PwC) з шахрайством протягом останніх 24 місяців стикнулися 46 % організацій. Незважаючи на проблеми з ланцюгом поставок, екологічну та геополітичну нестабільність, мінливу економіку, дефіцит кадрів та інші ризики які виникли в останній час цей показник зменшився в порівнянні з попередніми періодами: у 2020 р. – 47 %; у 2018 р. – 49 % [17].

В період економічного спаду причиненого Covid-19 виникли нові види шахрайства (кібершахрайство). Зі всіх опитаних у світі компаній які стикнулися з шахрайством 70 % стверджують, що стикнулися з новою його формою. Наприклад, деякі компанії зазнали підвищених ризиків для безпеки працівників, існував підвищений ризик шантажу або фізичної шкоди працівникам, які працювали вдома, маючи доступ до цінних корпоративних даних. Рівень організацій, які зазнали шахрайства з дезінформації за 2020-2022 рр. становив 15 % [11]. Сказане вище свідчить про те, що компаніям варто підвищити свою обізнаність про нові ризики.

Згідно з опитуванням, проведеним в Україні в рамках Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства 2021 року, 51 % українських респондентів заявили, що стали жертвами шахрайства за останні 24 місяці. Цей показник вищий, ніж середній у світі та збільшився порівняно з 2018 роком на 48 %. Привласнення активів та шахрайство у сфері закупівель є злочинами, які мають найбільш негативний вплив на українські компанії. Разом з тим, 26 % українських компаній зазнали збитків у розмірі від 50 тис. до 1 млн. дол. США через шахрайство за останні 24 місяці. 3 % українських респондентів повідомили про збитки від шахрайства на суму понад 5 млн. дол. США [17]. За результатами цього дослідження PwC визначила найбільш поширені види шахрайства в Україні, зокрема: 47 % злочинів пов'язані з незаконним привласненням майна; 47 % - з хабарництвом та корупцією; 31% шахрайств було вчинено клієнтами підприємства; на кіберзлочини припадає 31% шахрайств; 31% від усіх шахрайств було здійснено у сфері закупівель [17].

Варто також розглянути динаміку кількості шахрайства у період економічних криз спричинених Covid-19 та повномасштабним вторгненням Росії на територію України. У табл.1 наведено кількість шахрайств в Україні та вплив економічних спадів на основі даних з Єдиного реєстру досудових розслідувань протягом 2019 – 2023 років. На жаль, ці показники включають не всі наявні види шахрайства та вказують лише на ті злочини в результаті яких настане кримінальна відповідальність.

З таблиці видно, що кількість правопорушень протягом зазначеного періоду має тенденцію до зниження: у 2022 р. здійснено на 272 шахрайських злочинів менше, ніж у 2019 р. та на 65 менше шахрайств з фінансовими ресурсами підприємств. Проте, показники за січень-лютий 2023 року не є

позитивними, оскільки кількість вчинених шахрайських злочинів протягом цього періоду є більшою, ніж у відповідний період у 2022 році, зокрема протягом січня-лютого 2022 р. здійснено 7016 шахрайських правопорушень (менше ніж у 2023 р. на 5822), 594 кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (на 226 злочинів менше) з яких 2 – шахрайство з фінансовими ресурсами. Причинами такого зростання є постійні зміни економіці України, пов'язані із воєнними діями Російської Федерації на території України. До них можна віднести інфляційні процеси, зменшення кількості робочих місць, банкрутство підприємств та інші чинники які повипливали на добробут населення та платоспроможність суб'єктів господарювання.

Таблиця 1

Динаміка кількості вчинених шахрайських злочинів в Україні у 2019-2023 рр.

Вид правопорушення	Обліковано кримінальних порушень протягом:					Динаміка у 2022 р. у порівнянні з 2019 р.	
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	січня-лютого 2023 р.	у шт.	у %
Кримінальні правопорушення проти власності	257 608	190 258	158 729	113 137	31 947	- 144 471	- 56,1
З них шахрайство	32 358	26 830	23 847	32 086	12 838	- 272	- 0,8
Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності	5 947	5 342	5 469	3 414	820	- 2 533	- 42,6
З них шахрайство з фінансовими ресурсами	72	142	147	7	2	- 65	- 90,3

Джерело: складено автором на основі [6].

Фінансове шахрайство в бізнесі приносить для суб'єктів господарювання негативні наслідки, які проявляються, насамперед, у зниженні довіри до такого підприємства, завдання шкоди репутації та, не виключено, спостерігається зниження прибутку. З метою запобігання негативним наслідкам впливу шахрайства на діяльність суб'єктів господарювання, міжнародний досвід рекомендує використовувати такі інструменти, як Internal Corporate Investigation (внутрішнє корпоративне розслідування). Внутрішні розслідування є важливим інструментом захисту підприємства та уникнення негативних дій з боку держави, акціонерів, працівників та клієнтів. Компанії та їхні керівники ризикують стати учасниками судових процесів, кримінальних розслідувань та скарг незадоволених працівників. Тому, захист компанії та її керівників, часто вимагає внутрішнього розслідування, щоб особи, які приймають рішення, були повністю поінформовані про реальний стан справ, наслідки дій проти підприємства та директорів безпосередньо, а також про те, як знизити збитки для підприємства та її керівництва.

За результатами опитування українських компаній в рамках Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства майже половина респондентів в Україні не проводить взагалі або проводить лише неформальну перевірку та постійний моніторинг доброчесності своїх контрагентів. Основними методами виявлення фінансового шахрайства в компаніях є:

1) неочікувані перевірки підприємства – ефективні з точки зору отримання оперативної інформації про стан компанії.

2) легендована перевірка – найбільш ефективний з точки зору отримання повної та достовірної інформації безпосередньо з першоджерела органічним шляхом (прямий контакт з людьми, які працюють в установі).

3) внутрішнє розслідування фактів шахрайства, які вже відбулися;

4) OSINT/HUMINT – отримання інформації з відкритих джерел (інтерв'ювання, оцінка та аналіз документів і кореспонденцій) [1].

У світовому фінансовому просторі широкого застосування набув сучасний метод перевірки та розслідування – форензик. Форензик-аудит – це незалежне розслідування, яке проводиться задля виявлення фінансових порушень та профілактики економічних злочинів на підприємствах [8, с. 65]. Форензик проводиться незалежним експертом або групою фахівців, які в інтересах особи, котра уклала договір, проводять розслідування. Цілі розслідування можуть бути різні. Вони, як правило, визначаються в самому договорі. Наприклад, метою форензику може бути пошук осіб, які допустили шахрайські дії щодо компанії, або оцінка кредитних ризиків при укладенні кредитного договору чи інвестуванні коштів у певний проект. Залучаючи незалежного експерта, керівництво компанії або засновники можуть виявити нові ризики втрати грошових коштів чи банкрутства бізнесу, а також ідентифікувати слабкі сторони у фінансово-господарській діяльності суб'єктів господарювання. Це дозволить розробити заходи для уникнення помилок та підвищенні ефективності функціонування підприємства [13].

Таблиця 2

Порівняльна характеристика критеріїв зовнішнього аудиту, внутрішнього контролю та форензик аудиту

Критерії порівняння	Зовнішній аудит	Внутрішній контроль	Форензик аудит
Нормативне регулювання	Міжнародні стандарти аудиту, закони, які регулюють ведення бухгалтерського обліку та аудиту, методичні рекомендації тощо	Внутрішні регламенти	Кримінальний, податковий, трудовий кодекси, кодекс про адміністративні правопорушення
Періодичність	Наприкінці звітного періоду	Регулярно	За необхідності, при виявленні фактів порушень
Мета	Підтвердження достовірності фінансової звітності	Вивчення фактичного стану активів підприємства	Виявлення та попередження махінацій та шахрайств
Суб'єкти проведення	Аудиторські фірми, зовнішні аудитори	Управлінський персонал	Внутрішні аудитори, форензик-спеціалісти
Об'єкти перевірки	Фінансова звітність	Майно підприємства	Усі внутрішні процеси, діяльність, фінансові результати
Результати перевірок	Аудиторський висновок	Внутрішні звіти	Докази здійснення чи нездійснення шахрайств
Відносини із суб'єктом господарювання	Вертикальні	Вертикально-горизонтальні	Залежить від суб'єкта здійснення

Джерело: складено автором на основі [7, с. 284].

Слід також зазначити, що форензик-спеціаліст може здійснювати більш широкий аналіз, ніж аудиторська перевірка. Аудитор висловлює думку про фінансово-бухгалтерську звітність, а спеціаліст з форензик виявляє дані, що вказують на ознаки порушень і злочинів. Для виявлення таких даних використовуються зовсім інші методи і механізми, ніж при аудиторській перевірці. Форензик ґрунтується як на офіційних, так і на неофіційних джерелах. Крім того, при незалежному економічному розслідуванні аналізуються не тільки первинна документація, бухгалтерська та управлінська звітність, а й свідчення співробітників, контрагентів, незалежних експертів і колишніх партнерів. Звіт про проведену перевірку може представлятися в інтересах однієї зацікавленої особи, наприклад, одного власника, який запідозрив партнера в шахрайських діях [13]. Для обґрунтування

переваг форензик-аудиту у попередженні шахрайству на підприємстві доцільно провести порівняльний аналіз його характеристик з характеристиками інших видів аудиту (табл.2).

Форензик дозволяє виявити осіб у самій компанії, які поширюють конфіденційну інформацію конкурентам та здійснюють шахрайські операції. Таким чином, компанія, яка користується послугами форензик-спеціалістів, завжди буде попереду конкурентів у частині захисту та економічної безпеки, оскільки може захистити себе як у зовнішньому оточенні, так і зсередини.

Висновки. Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що будь-яка українська компанія може зіткнутися з фінансовими порушеннями, які завжди призводять до матеріальних та репутаційних втрат. Це дослідження показує, що фінансове шахрайство на підприємстві є широко розповсюдженим явищем сьогодні і частіше пов'язане з протиправною поведінкою співробітників. З поширенням коронавірусу, початком російсько-української війни та складною економічною ситуацією шахраї сьогодні стають все більш активними. Знання найпоширеніших видів фінансового шахрайства та можливих варіантів боротьби з ними може допомогти уникнути негативних наслідків цієї протиправної діяльності.

Внутрішній аудит можна вважати ефективним превентивним заходом для вирішення цієї проблеми. Слід також зазначити, що аудит, який проводяться сторонніми аудиторськими органами, є більш ефективним і має кращі результати, ніж перевірки, що проводяться контролюючими чи внутрішніми органами. Такі перевірки, на відміну від втручання правоохоронних органів, виключають вплив суб'єктивного чинника, тому клієнти мають абсолютне право обирати результат виявлених подій фінансового шахрайства.

Перспективним методом регулювання та запобігання шахрайству на підприємствах є форензик аудит. Періодичне проведення форензик аудиту відділом внутрішнього аудиту сприятиме забезпеченню економічної безпеки торговельного підприємства; дозволить вчасно визначити причинно-наслідковий зв'язок між випадками шахрайств і причинами, що їх викликали; виявляти та знижувати ризики виникнення шахрайства, незаконних дій і неетичної поведінки персоналу та контрагентів; оцінювати фінансові втрати, що виникають в результаті незаконного привласнення та розтрати активів, а також не вигідних для торговельного підприємства закупівель і продажів.

Джерела та література

1. Борис С. А. Шахрайство на підприємстві: причини та наслідки, виявлення та протидія. *Юрист Закон*. 2019. № 9. URL: <http://surl.li/gnlbe> (дата звернення: 04.04.2023). 15
2. Гончар Л. В., Малахова А. В., Невкипіла О. С. (2021). Фінансове шахрайство та безпека. *Інноваційна економіка. Інноваційні технології та економічна безпека*. 2021. № 3-4 (87). С. 170-174. DOI:10.37332/23091533.2021.3-4.24 10
3. Карлін, М., Сташук, О., Борисюк, О. (2021). Фінансові аспекти врахування нових економічних ризиків у діяльності підприємств. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4(39), 376–386. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i39.241330> 19
4. Кравченко О. В. Психологічні особливості шахрайства: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.06; Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2005. 21 с. 3
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.03.2023). 1
6. Портал відкритих даних: веб-сайт. URL: <https://data.gov.ua/> (дата звернення: 02.04.2023). 14
7. Семенець А. О. Форензик-аудит як ефективний засіб антикризового управління торговельною діяльністю. *Бізнес Інформ. Економіка. Облік і аудит*. 2019. № 4. С. 280–287. DOI:10.32983/2222-4459-2019-4-280-287 . 18
8. Сирцева С. В., Недбайло К. Г., Янковська Т. Ю. Поняття та види форензик-аудиту. *Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: національні, глобалізаційні, євроінтеграційні аспекти*: матеріали 4 міжнар. наук.-практ. інтер.-конф. (Миколаїв, 20-21 листопада 2019 р.). Миколаїв: МНАУ, 2019. С. 64-67. URL: <http://surl.li/gnlbj> (дата звернення: 05.04.2023). 16

9. Сухонос В. В. Шахрайство з фінансовими ресурсами у банківській сфері України та його кримінологічна характеристика. *Вісник прокуратури*. 2012. № 1. С. 92-96. URL: <http://surl.li/gnlap> (дата звернення: 22.03.2023). 6
10. Тесля С. М., Кипаца О. С. Методи попередження та усунення фінансових шахрайств на підприємствах України. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2019. Вип. 56. С. 175-184. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/economics/article/view/10789> (дата звернення: 25.03.2023). 8
11. Топ шахрайств в компаніях і як їм запобігти. URL: <http://surl.li/gnlav> (дата звернення: 25.03.2023). 9
12. Хамига Ю. Я. Фінансове шахрайство: критерії ідентифікації та напрями мінімізації: дис. ... д-ра еком. наук: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», ЗУНУ. Тернопіль, 2020. 284 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/40499> (дата звернення: 22.03.2023) 4
13. Хеленюк М. В. Форензік: європейський досвід vs. українські реалії. *Юридична газета. Корпоративне право*. 2021. № 8 (738). URL: <http://surl.li/gnlbl> (дата звернення: 05.04.2023). 17
14. Чернишов Г. М. Фінансове шахрайство як злочинна діяльність: методологічні проблеми дослідження. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 70. С. 369-376. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2013_70_58 (дата звернення: 22.03.2023). 5
15. International Standard on Auditing 240: The Auditor's Responsibilities Relating to Fraudulent Audit of Financial Statements. URL: <http://surl.li/gnlal> (дата звернення: 20.03.2023) 2
16. Fraud 101: What Is Fraud? *ACFE: website*. URL: <http://surl.li/gnlas> (дата звернення: 25.03.2023). 7
17. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022. *PwC: website*. URL: <http://surl.li/gnlbb> (дата звернення: 28.03.2023).

References

1. Borys S. A. (2019) Shakhraistvo na pidpriemstvi: prychny ta naslidky, vyjavlennia ta protydia. [Fraud in the enterprise: causes and consequences, detection and counteraction]. *Yuryst Zakon [Lawyer Law]*, vol. 9. Available at: <http://surl.li/gnlbe> (accessed 04 April 2023). [In Ukrainian]
2. Gonchar L. V., Malakhova A. V., Nevkypila O. S. (2021) Finansove shakhraistvo ta bezpeka. [Financial fraud and security]. *Innovatsiina ekonomika. Innovatsiini tekhnologii ta ekonomichna bezpeka [Innovative economy, Innovative technologies and economic security]*, vol. 3-4 (87), pp. 170-174. DOI: 10.37332/23091533.2021.3-4.24. [In Ukrainian]
3. Karlin, M., Stashchuk, O., Borysyuk, O. (2021) Finansovi aspekty vrakhuvannia novykh ekonomichnykh ryzykiv u diialnosti pidpriemstv [Financial aspects of taking into account new economic risks in the activities of enterprises]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 4(39), pp. 376–386. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i39.241330> [In Ukrainian]
4. Kravchenko O. V. (2005) Psykholohichni osoblyvosti shakhraistva [Psychological features of fraud]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kharkiv: National University of Internal Affairs affairs. [In Ukrainian]
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001) Criminal Code of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (accessed 20 March 2023). [In Ukrainian]
6. Open Data Portal, website. Available at: <https://data.gov.ua/> (accessed 02 April 2023). [In Ukrainian]
7. Semenets A.O. (2019) Forenzik-audyt yak efektyvnyi zasib antykryzovoho upravlinnia torhovelnoiu diialnistiu. [Forensic audit as an effective means of anti-crisis management of trade activities]. *Biznes Inform, Ekonomika, Oblik i audyt [Business Inform, Economy, Accounting and Auditing]*, vol. 4, pp. 280–287. DOI: 10.32983/2222-4459-2019-4-280-287. [In Ukrainian]
8. Syrtseva S. V., Nedbailo K. G., Yankovska T. Yu. (2019) Poniattia ta vydy forenzik-audytu [Concepts and types of forensic audit]. *Materialy 4 mizhnar. nauk.-prakt. inter.-konf: Oblikovo-analitychne i finansove zabezpechennia diialnosti subiektiv hospodariuvannia: natsionalni, hlobalizatsiini, yevrointehratsiini aspekty [Accounting, analytical and financial support of business entities: national, globalization, European integration aspects]* (Mykolaiv, November 20-21th, 2019). Mykolaiv: MNAU, pp. 64-67. Available at: <http://surl.li/gnlbj> (accessed 05 April 2023). [In Ukrainian]
9. Sukhonos V. V. (2012) Shakhraistvo z finansovymi resursamy u bankivskii sferi Ukrainy ta yoho kryminolohichna kharakterystyka [Fraud with financial resources in the banking sphere of Ukraine and its criminological characteristics]. *Visnyk prokuratury [Bulletin of the Prosecutor's Office]*, vol. 1. pp. 92-96. Available at: <http://surl.li/gnlap> (accessed 22 March 2023). [In Ukrainian]
10. Teslya S. M., Kypatsa O. S. (2019) Metody poperedzhennia ta usunennia finansovykh shakhraistv na pidpriemstvakh Ukrainy [Methods of prevention and elimination of financial fraud at enterprises of Ukraine].

Visnyk Lvivskoho universytetu, Serii ekonomichna [Bulletin of Lviv University, The series is economical], vol. 56, pp. 175-184. Available at: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/economics/article/view/10789> (accessed 25 March 2023). [In Ukrainian]

11. Top shakhraistv v kompaniiakh i yak yim zapobihy [Top frauds in companies and how to prevent them]. Available at: <http://surl.li/gnlav> (accessed 25 March 2023). [In Ukrainian]

12. Khamyga Y. Ya. (2020) Finansove shakhraistvo: kryterii identyfikatsii ta napriamy minimizatsii [Financial fraud: identification criteria and directions of minimization]. *Doctor's thesis*. Ternopil: ZUNU, 284 p. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/40499> (accessed 22 March 2023). [In Ukrainian]

13. Heleniuk M.V. (2021) Forenzik: yevropeyskyi dosvid vs. ukraïnski realii [Forensics: European experience vs. Ukrainian realities]. *Yurydychna hazeta, Korporatyvne pravo [Legal newspaper, Corporate law]*, vol. 8 (738). Available at: <http://surl.li/gnlbl> (accessed 05 April 2023). [In Ukrainian]

14. Chernyshov G. M. (2013) Finansove shakhraistvo yak zlochyinna diialnist: metodolohichni problemy doslidzhennia [Financial fraud as a criminal activity: methodological problems of the study]. *Aktualni problemy derzhavy i prava [Actual problems of the state and law]*, vol. 70, pp. 369-376. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2013_70_58 (accessed 22 March 2023). [In Ukrainian]

15. International Standard on Auditing 240: The Auditor's Responsibilities Relating to Fraudulent Audit of Financial Statements. Available at: <http://surl.li/gnlal> (accessed 20 March 2023) [In English]

16. Fraud 101: What Is Fraud? ACFE: website. Available at: <http://surl.li/gnlas> (accessed 25 March 2023). [In English]

17. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022. *PwC: website*. Available at: <http://surl.li/gnlbb> (accessed 28 March 2023). [In English]

Стаття надійшла до редакції 20.03.2023 р.